

סֵפֶר
מִשְׁלֵי

עִם פֶּרוֹשׁ רֵש"י

וְעִם בְּאוֹר

הַדַּב רַבִּי אֱלִיהוּ מְוִילְנָא

זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבֹּא

מִהַדוּרֵת שְׁקֵלָאוּ תַקֵּנ"ח
שְׁהַדָּפְסָם עַל יְדֵי תַלְמִידוֹ הַזֶּה
רַבִּי מְנַחֵם מְעַנְדֵּל זצ"ל
עִם הוֹסְפוֹת רַבּוֹת וְנִכְבָּדוֹת
הַמְפוֹדְרֵים בְּשַׁעַר הַשְּׁנִי

פֹּה עִיר הַקֹּדֶשׁ יְרוּשָׁלַיִם תְּבָנָה וְתִכּוֹנֵן

ספר
משלי

עם פרוש רש"י

ועם באר

הגר"א

השלם המגיד

מהפאן האסתי הססיד המפרסם, מופת הדור בוציא קדושה, אוד המפלא
הסידא ופרשא, וכן של כל בני העולה וכל הן לא אגים ליה, מדאן ודבא
הרב רבי אליהו זכרנו לברכה לחיי העולם הבא
בן מודט הרב שלמה זלמן זכר צדיק לברכה
מקהלה קדושה ולנא

מהדורה ספארת בנקוד סלא,
עם הקדמות חשובות, סדר תולדות הספר ותלמודיו,
ציונים, סדא מקומות ומשתתות ספרטים לתנ"ך, חז"ל, זמר, ספרים, וענגים

נערה על פי מהדורת רפוס ראשון
שקלאו תקנ"ח
שהדפס על ידי תלמידו התיק והנעלה
הרב המפלא ומפלג בתורה ויראה
מודט רבי מנחם מענדל זכר צדיק לברכה
בן הרב ברוך בענדט זכרנו לברכה
מקהלה קדושה האסקלאוהטש
עם הוספות פרושי הגר"א "הסדה גנוזה", "לקוטי הגר"א" ו"ברק השחר" מכתב יד
עם כל ההשקפות שגפלו סדפוסים הקודמים

מהדורה חדשה שנת תש"ף
פה עיר הקדש ירושלים תקנ"ח ותכונן במהרה במיני אמן

תְּכֵן הַעֲנִינִים כִּלְלִי

7	הקדמת המוציא לאור הרב ישראל יעקב וידובסקי וכרוז לברכה
	טבלאות וציורים בעניני קבלה סלקטים מספרים קדושים, להקנת הקדמת המוציא לאור
71	בפרטות, ודברי רבנו הגדול בכללות
	תולדות רבנו הגאון רבי אליהו סולקא, עם תמונת רבנו מהעתקים קדומים, והעתקי כתבי
79	יד
	תולדות הגאון רבי מנחם מענדל משיקלאוו
85	תפלה מהגאון רבי מנחם מענדל משיקלאוו
49	תולדות הגאון רבי יצחק אייזיק חבר
95	הקדמת מאור העולה הגאון רבי חיים סולקא'ין על ספר "ספרא דצניעותא"
96	ובה שבת ונדלת רבו הגדול
	הקדמת הגאון רבי מנחם מענדל מחסלאווטש-שיקלאוו על מסכת אבות עם פרוש
107	הגדול
109	הסכמת מורי צדק דקהלת שיקלאוו
110	הסכמת בן אחיו של הגאון רבי חיים סולקא'ין לקונטרס "ברק השחר"
	הקדמת הגאון רבי מנחם מענדל משיקלאוו על פרוש הגדול למשלי,
111	הסבא סחות ובאר בכללות ובפרטות

באר ספר משלי

משלי עם פרוש הגאון רבי אליהו סולקא ספר א עד פרק כט, עם הקהות רבי מנחם סנדל משיקלאוו, אשר בתוך חצאי עגלים או קרבנים, כולל כל ההשקפות סדופסס סאזרים. סדקדק על פי דפוס ראשון שיקלאוו תקנ"ח, שנדפס על ידי רבי מנחם סנדל הגוסר לעיל.

"ברק השחר" באור רבנו אליהו לפרקים ל-לא שדקדקו על ידי הרב שמואל סאלצא בהקדמת הגאון רבי אברהם שסחה אב"ד אקשטיסקלאב, וילנא תרבי"ג

"הסדה גנוזה" פרוש הגדול על פרקים א-ב, על פי דפוס וילנא תרס"ה, אשר נדפס על ידי הרב שמואל לודיא עם הדיקתו אשר בתוך חצאי עגלים

"לקושי הגדול" לפרקים א, ל, לא על פי דפוס ירושלים תשכ"ג

מפתחות

שנא	מפתחות לתורה נביאים וכתובים
שסח	מפתחות לש"ס, סדרש"ס, זרה, וספרי הגדול
שעב	מפתחות ענינים

מקתבים

מסכת 'עלים לתרופה' מאת רבנו הגר"א - נסח דפוס סניסק תקצ"ו

מסכת 'עלים לתרופה' מאת רבנו הגר"א - נסח אדם צ"קא תרכ"ו

'עלת קיד' על מסעי - סתוך ספר 'עליות אליהו'

מבוא והקדמת מילין

מדבר במהות כלל המדות והקונן

ובמהות פרוש רבנו הגר"א לכפר משלי בפדמ

בראשית בריאת שמים ומעל, והארץ והים מתחת, וארבע הרוחות שבינותם, שהם ששה קצוות, עד סוף כל רבבות העולמות לאין מספר, וכל ברואי מעלה - ומטה אשר נמצא בהם, הכולל: שבעה רקיעים, שמש וירח וכוכבים, אור וחשך - הכל נחלק לארבעה יסודות, שהם: אש, רוח, מים, עפר. וכן הכל נחלק לארבע בחינות, שהם: דומם, צומח, חי, מדבר. הכל לפי הדרגה הרוחנית והחמרית שלהם.

על כלם נאמר שנבראו ונעשו על פי מדה משלמת בכל מדה נכונה. והכל עומדים בגבולם הנכון להם מרגע הראשון להיותם. ואין פורץ ואין עובר גבולו שחזק לו כמלא נימא, חק נתן ולא יעבור, כמצות הבורא יתברך, מהשפה האחרונה שביסוד המים, עד גרגיר אבק החול שביסוד העפר, מגבול הדומם לאמצעי שבין הדומם לצומח עד גבול החי והאמצעי שבינו לבין דרגת המדבר. על כל הדברים האלו אמר הנביא ישעיהו (ס"ב י"ב): "מי סדר בשעלו מים, ושמים בורת תבן, וכל בשלש עשר הארץ, ושקל בפלס הרים, ונבעות במאונים. מי תבן את רוח ה' ונומר. הן נים כפר מדלי וכשחק מאונים נחשכו, הן אים כדק יסול". וכן אמר איוב (כח, כה): "לעשות לרוח משקל, ומים תבן במדה".

הנה המתבונן בפסוק יראה, כי הנביא ישעיהו הזכיר בזה כל אופני המדות, והם: שעל, זרת, שלישי, משקל, פלס, מאונים - שש מדות נגד ששה קצוות העולם. וכן דבר על כל ארבעת היסודות של כלל יסודי תבל ומלואה, שהם: אש, מים, עפר, רוח - בכללות, וכל העולמות לאפני רבבות כלם עד הפרט האחרון וסוף תכליתם באים מכת הפועל יוצא של ארבעה יסודות אלו, וכל פרטי פרטים של כמאה ושמונה עשר יסודות (כימיים) הידועים לנו עד זמננו כיום הזה - כלם שייכים לכלל חלוקת ארבעת היסודות הנזכרים ובאמת אין שום יסוד וגרעין שאין בו מארבעה היסודות, רק שהם יותר נעלמים. דאם לא כן, איך נעשית האש הנוראה בבקוע יסוד הגרעין. ועוד נראה בזה, דבאמת יש תרי"ג יסודות, כמו שיתבאר להלן. ואפשר, שמה שרואים בתוך הגרעין של יסוד האטום כעין מראה אש, כדגמת עגול כביצה, ונקראים בשמות ובמספרים שונים, הם האורות של חלקיקי תרי"ג היסודות והפרטים, והם בחינת אור פנימי, ואור מקיף, אור ישר ואור חוזר, שהם הצורה, וניצוצי החיות, שנמצא בכל חמר. ואין כאן המקום להאריך בזה, ובאתי רק לעורר ולומר עד היכן הדברים מגיעים, ודי לנו בזה. ועוד נכתב בזה להלן בענין ג' האורות הנ"ל, ובענין הכלים שלהם שהם הספירות, עין שם.

שער ספר משלי עם פירוש רבנו, מהדורת פראג תקע"ה, ספר זה מבית מדרשו של האדמו"ר מבוהוש זצ"ל

יג אל תאהב שנה פן תורש פקח עיניך שבע לחם: יד רע רע יאמר הקונה ואזל לו אז יתהלל:

רש"י

(יג) אל תאהב שנה פן תורש. כי תעשה קט: (יד) רע רע יאמר הקונה. הקונה חוקק על ידי החוקק רסודי קטון. אומר: אז לי על קטת זאת והקנה הוא. וכשולך לו מלא חקמה אז יתהלל על קטת קטטער: ואזל לו. וסוף לו:

סידוש רבינו אליהו מוילנא

(יג) אל תאהב שנה פן תורש. כמו שכתוב (להלן כג, כא) וקרעים תלביש נומה, כי אינו עושה מלאכה ואינו מתקן בגדיו. ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין ע"א, א): כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית קרעים, שנאמר: ונומה וגו', והינו כשמתנמנם, וחבריו לא ימתינו עליו הוא ידלג ואחר כך לומר עוד: ועוד כשיתנמנם ועליו לא ימתינו, יצטרף עוד לדלג ויהיה תורתו קרעים. אבל מי שישן כל העת, אז תורש ולא תלמד כלל. פקח עיניך שבע לחם. כמו שכתוב (ישעיה נה, ב): למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלא לשבעה, שמעו שמעו אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם. כי הלומדים תורה, יש מהם שלומדין בכסף ויש מהן שלומדין בעצמם ויגיעים בעצמן; ובתורה הן שני דברים: חכמה ודגן. כמו שאמרו (אבות דר"נ פ"ו): תבן בגליל ודגן ביהודה. וזה שכתוב: למה תשקלו כסף בלא לחם, שאין אתם אוכלין אלא התבן ולא הלחם; ויגיעכם בלא לשבעה, כמו שאמרו (מגילה ג, ב): 'געתי ולא מצאתי אל תאמן, ואמרו (שם): הני מלי לחדודי, אבל לאוקמי גרסא - סיעתא דשמיא. וזה שאמר: ויגיעכם הוא

(יד) רע רע יאמר הקונה וגו'. בעת שאדם קונה חפץ מגנה את החפץ. ואחר כך כשהולך לו 'אז יתהלל' בחפצו ותפארו והענין: בעת שקונין תורה ומצות בעולם הזה, רע רע יאמר הקונה, כי יגיעתו ויצערו גדול על זה בעת התגברו על שול לעשות, וגם איך למצא הדבר לעשות איכותה. אבל כש'אזל' והולך למה עולמו, 'אז יתהלל'. ועוד: רע רע יאמר בעת שאדם קונה איזה דבר, הוא מנמנה את מה שנותנין לו ראשונה כדי שקטתו האחרת יפה הימנה, ואחר כך כשהולך יתהלל במה שבחר. בן העוסק בחינה

טו יש זהב ורוב פנינים וכלי יקר שפתי דעת: טז לקח בגדו בירעב זר ובעד נכרים נכריה קרי חבלהו:

סידוש רבינו אליהו מוילנא

ובמצות, הכל מעט ורעים בעיניו. בכדי שיתגבר לבחר ולעשות טוב יותר, ויאמר רע רע על כל הפא לו ראשונה, כלומר שאין זה כלום ומעט הוא, ולא זהו העבודה אשר בה בחר השם יתברך; עד שקובץ ובחר לעשות טוב הרבה, ואחר כך כש'אזל' לבית עולמו 'אז יתהלל' בו. (טו) יש זהב ורוב פנינים וגו'. כי מעלת הזהב הוא, שבעדו יכול להגיע ולקנות כל צרכו, ופנינים המה יקרים בערכם והמה כסגלה ואוצר. ואמר ר'ב פנינים, כי פנינים המה קטנים מאד, ואותם הגדולים מעט יקרים מאד יותר בערכם, וזהו ר'ב פנינים, כלומר פנינים גדולים. וכלי יקר המה פלים הנצרכים לו לחפצו, וגם הם טובים בערכם ויקרים מאד. ואלו השלשה הם כלל הכל לצרכי האדם: זהב ופנינים - לכבוד, וכלים לתשמישו, ובכל דבר חוש המבחר. ואמר שקל אלו שלשת היקרים הם בשפתי דעת. והענין, כי דעת כלול מג' ראשונות.

(טז) לקח בגדו כי ערב זר. כי אסור להמלוה לילך לבית הלוי לתכלהו במשכון, כמו שכתוב (דברים כד, א): בחוץ תעמד והאיש אשר אתה נשה בו וגו'. ואף השליח בית דין לא יבוא לביתו לתכלהו, אלא השליח בית דין יכול לפשט בגדו קשואהו בחוץ. ואמרו (ב"מ קס"א, א).

שדוקא בלוי הדין כן, אבל להערב יכול המלוה לבוא לביתו אפלו ולטל מפני משכון, וכל שכן לפשט בגדו בחוץ. וזה שאמר: 'לקח בגדו', כלומר בחוץ, כי ערב בעד זר. ובעד נכריה חבלהו. כשערב בעד נכרי, לך לביתו וחבלהו. והענין הוא כמו שפרשנו למעלה, שערב נקרא אותו שמכניס את עצמו להשגיח על בני האדם ולהדריך בדרך הישרה, וכשאינו משגיח עליהם להדריכם, אז ינטל מעליו מדותיו הטובים. וכן באדם שתי מדות לרע, והם תאוה ותמדה: תאוה הוא לעדן גופו ולישב בביתו, ותמדה הוא לרדף אחר ממון פעם בחוץ פעם ברחוב. וכן נגדס יש באדם שתי מדות לטוב: אחד מבפנים ואחד מבחוץ, והוא אחד מה שבין אדם למקום והשני יש מה שבין אדם לחברו; ומה שבין אדם למקום הוא מבפנים, ומה שבין אדם לחברו הוא מבחוץ. והמדות המה נקראים בגדים, כמו שאמרו: ולבש הכהן מדו וגו' (ויקרא ג, א) - כמדתו, כמו שכתבנו כמה פעמים. וזה שאמר: 'לקח בגדו' - לקח ממנו מדותיו הטובים שמבחוץ, שבין אדם לחברו, כי ערב זר - בעד מי שרדף אחר התמדה בחוץ, ולאותו הערב גם 'בעד נכריה', שהיא התאוה שנקראת נכריה, כמו שכתב בתחלת הספר, 'חבלהו' מדותיו הפנימיים.